

FARG'ONA VODIYSIDA EKALOGIK VAZIYAT.

Talabboyeva Mohinabonu

Navoiy davlat pedagogika instituti 3-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Farg'ona vodiysining ekalogik vaziyati, vodiy haqida qisqacha ma'lumot ,suv resurslarining kamayishi,tuproq eroziyasi va degregatsiyasi haqida ma'lumot keltirilgan.*

Kalit so'z: *Fag'ona vodiysi, O'rta Osiyo, Amudaryo, Sirdaryo .*

Farg'ona vodiysi (Farg'ona soyligi) — O'rta Osiyodagi tog'lar orasida joylashgan vodiy, O'rta Osiyoning yirik tog' oralig'i (soylik) botiqlaridan biri. Shimoldan Tyan-Shan, janubdan Hisor-Olay tog' tizmalari bilan o'ralgan. Asosan, O'zbekiston, qisman Qirg'iziston va Tojikiston Respublikalari hududida joylashgan. Katta qismi Turkiston va Olay tizmalarining shimoliy yonbag'irlariga borib taqaladigan uchburchak shaklida bo'lib, shimoliy-g'arbdan Qurama tizmasi va Chatqol tizmasi, shimoliy-sharqdan Farg'ona tizmasi bilan o'ralgan. G'arbda (eni 8-10 km) „Xo'jand darvozasi“ orqali Toshkent — Mirzacho'l botig'i bilan tutashgan. Uzunligi 300 km, eni 60-120 km, eng keng joyi 170 km, maydoni 22 ming km². Balandligi g'arbida 330 m, sharqda 1000 m. Farg'ona vodiysining umumiy tuzilishi ellipssimon (bodomsimon) shaklda bo'lib, g'arbdan sharqqa tomon kengayib boradi. Farg'ona vodiysi yer yuzasi to'rtlamchi sistemaning allyuviy va prolyuviy cho'kindi tog' jinlari bilan to'lgan. Soylik toshko'mir davrida egik shaklda bo'lib, o'rta toshko'mir davrida qalin qumtosh — loyli cho'kindilar bilan qoplangan bo'lgan. Bo'r davrida esa sayoz dengiz bo'lgan. Paleogen davrining oxiriga kelib, batamom quruklikka aylangan. Soylik atrofidagi tog' tizmalari Alp burmalanishida keskin ko'tarila boshlagan, lekin denudatsiya jarayonida qaytadan yemirilib ketgan. Vodiy

tubidagi dengiz yotqiziqlari ustini qalinligi 300-400 metrli kontinental yotqiziqlar qoplagan.

Farg'ona vodiysi, O'zbekistonning sharqiy qismida joylashgan va qishloq xo'jaligi uchun juda muhim hududdir. Biroq, bu mintaqada ekologik vaziyat murakkab va jiddiy muammolarni yuzaga keltirmoqda. Quyida Farg'ona vodiysida mavjud ekologik muammolar va ularning yechimlari haqida qisqacha ma'lumot beramiz.

1. Suv resurslarining kamayishi

Farg'ona vodiysida suv resurslarining kamayishi eng dolzarb muammolardan biridir. Asosan, Sirdaryo va Amudaryo daryolarining oqimlari sezilarli darajada kamaygan. Bu holatning sabablari qishloq xo'jaligi uchun suvni ortiqcha sarflash, qor va muzliklarning erishi bilan bog'liq. Natijada, suv tanqisligi dehqonchilik faoliyatini cheklaydi va tuproq unumdorligini pasaytiradi.

Ye solution: Suvni tejash va samarali boshqarish tizimlarini joriy etish, modernizatsiya qilingan sug'orish usullarini qo'llash, va suv resurslarini himoya qilishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur.

2. Tuproq eroziyasi va degradatsiya

Farg'ona vodiysi sug'oriladigan yerlarida sug'orish, tuproqda tuzlarning hosil bo'lishida, harakatlanishi va to'planishida, meliorativ muammolarni hal qilishda ularni birgalikda majmuali o'rganish muhim ahamiyatga ega. Tuproq hosil bo'lish jarayonida, ayniqsa vodiy sug'oriladigan tuproqlari sharoitida maqbul yer osti suvlari rejimi va balansini shakllantirishda, grunt suvlarining roli ayniqsa katta bo'lib, sho'rlangan tuproqlarning hosil bo'lishida har tomonlama ta'sir ko'rsatadi, muayyan bir sharoitda tuproqdagi asosiy tuz manbai bo'lib xizmat qilsa, ikkinchi bir sharoitda erigan tuzlarni o'zida to'plash va o'z oqimi bilan sug'orilayotgan va sho'ri yuvilayotgan maydonlar xududidan chiqarib yuborish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Suvda erigan tuzlarni tuproq profili bo'yicha vertikal va gorizontal yo'nalishlarida harakatlanishi, qayta taqsimlanishi va to'planishida, shuningdek sho'r yuvish jarayonida ham tuproqlar mexanik tarkibi muhim ahamiyat kasb etadi, shu boisdan sug'oriladigan yerlarda tuz to'planishi va ikkilamchi sho'rlanish jarayonlarini taxlil qilishda hamda tuproq-meliorativ-ekologik holatini baholashda tuproqning mexanik tarkibiga aloxida ahamiyat beriladi, tuproq sho'rlanishida unga asosiy omillardan biri sifatida qaraladi.

Intensiv dehqonchilik va noto'g'ri qishloq xo'jaligi amaliyotlari tuproq eroziyasiga olib kelmoqda. Bu, o'z navbatida, tuproq unumdorligini pasaytiradi va yerning unumdorligini kamaytiradi.

Ye solution: Tuproqni tiklash va himoya qilish uchun agrotexnik tadbirlarni amalga oshirish, o'simlik qoplamasini oshirish va muvozanatli tuproq ishlatish usullarini qo'llash zarur.

3. Havo ifloslanishi

Sanoat rivojlanishi va transport vositalarining ko'payishi havo ifloslanishiga olib kelmoqda. Asosiy ifloslantiruvchi moddalar orasida sulfatlar, azot oksidlari va zarrachalar mavjud. Bu havo sifati pasayishiga va aholining sog'lig'iga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Ye solution: Havo sifatini yaxshilash uchun sanoat chiqindilarini kamaytirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va transport tizimini modernizatsiya qilish zarur.

4. Kimyoviy moddalar va ifloslanish

Pestitsidlar va mineral o'g'itlarning ortiqcha ishlatilishi tuproq va suvlarning ifloslanishiga olib kelmoqda. Bu holat o'simliklar va hayvonlar dunyosining muvozanatini buzadi, shuningdek, inson salomatligiga tahdid soladi.

Ye solution: Ekologik toza qishloq xo'jaligi amaliyotlarini qo'llash, kimyoviy moddalar iste'molini kamaytirish va tabiiy o'g'itlardan foydalanish zarur.

Xulosa

Farg'ona vodiysida ekologik vaziyatni yaxshilash uchun kompleks yondashuv zarur. Suv resurslarini tejash, tuproqni himoya qilish, havo ifloslanishini kamaytirish va kimyoviy moddalarni boshqarish bo'yicha samarali choralar ko'rish orqali mintaqaning ekologik holatini yaxshilash mumkin. Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish va tabiiy resurslarni saqlab qolish bo'yicha hamkorlik qilish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1. Akramov 3., Jemchujina Sredney Azii, M., 1960; Ferganskaya dolina, t. 1, T., 1954.**

"PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE IMPLEMENTATION OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH"

